ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗ

ΠΑΣΧΑΛΙΝΟ ΔΡΩΜΕΝΟ ΕΥΕΤΗΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΗ ΒΡΥΣΗ ΔΡΑΜΑΣ

Γιορτὴ μεγάλη στὴν ὡραιότερη ἐποχὴ τοῦ χρόνου τὸ Πάσχα, πλαισιώνεται καὶ ἀπὸ πολλὲς ἐθιμικὲς ἐκδηλώσεις, ὁρισμένες μάλιστα μὲ μορφὴ δρωμένων, ποὺ τῆς δίδουν ξεχωριστὴ θέση στὸ λαϊκὸ καλαντάρι.

Σημαντικὴ δὲν εἶναι μόνο ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα. Εἶναι καὶ ὅλη ἡ ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου, μὲ ἐθιμικὰ καθιερωμένες ἀργίες, σύμφωνα καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ὅτι *«ἀπὸ τῆς ἁγίας ἀναστασίμου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας, μέχρι τῆς Καινῆς Κυριακῆς, τὴν ὅλην ἑβδομάδα ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις σχολάζειν δεῖ ἀπαραλείπτως τοὺς πιστούς, ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς εὐφραινομένους ἐν Χριστῷ καὶ ἑορτάζοντας καὶ τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει προσέχοντας καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων κατατρυφῶντας»*. Ὅλη, δηλαδή, αὐτὴ ἡ ἑβδομάδα, *«ὡς μία Κυριώνυμος ἡμέρα λογίζεται»*, ὅπως ἑρμηνεύει ὁ Βαλσαμών, ὁ ὑπομνηματιστὴς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων[1].

Ἀπὸ τὰ ἔθιμα αὐτῆς τῆς ἑβδομάδας, πολλὰ καὶ ποικίλα κατὰ τόπους, μεγάλο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ πομπικὲς περιφορὲς εἰκονισμάτων γύρω ἀπὸ τὰ χωριὰ καὶ τὸ ἀγροτικό τους σύνορο[2]. Οἱ περιφορὲς αὐτές, μὲ τὶς κατὰ τόπους ἐθιμολογικὲς διαφοροποιήσεις, εἶναι γνωστὲς σὲ ἀρκετὰ μέρη, παρουσιάζονται ὅμως περισσότερο συγκροτημένες ὡς ἐθιμικὴ ἐνέργεια στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Χαρακτηριστικὸ καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα δίδουν τὰ ἐθιζόμενα στὴν Καλὴ

1. Γ. Α. Ρ ά λ λ η - Μ. Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Β', Ἀθήνησιν 1852, σ. 461 (ΞΣΤ' Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου).

2. Δ. Σ. Λ ο υ κ ά τ ο ς, Πασχαλινὰ καὶ τῆς Ἄνοιξης. «Φιλιππότης», Ἀθήνα 1988², σελ. 138-141 («Οἱ πασχαλινὲς ἐθιμικὲς λιτανεῖες»).

Εἰκ. 1. Ἀπὸ τὴν περιφορὰ κατὰ τὴν Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου. Ἡ πομπὴ πλησιάζει στὸ ξωκκλήσι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Εἰκ. 2. Στάση καὶ δέηση σὲ προσκυνητάρι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, πάνω στὰ τείχη ἱεροῦ τοῦ Διονύσου.

Βρύση Δράμας, χωριὸ ἰδιαίτερα γνωστὸ ἀπὸ τὰ δρώμενα ἐκεῖ τῶν Θεοφανείων[3].

Στὴν Καλὴ Βρύση, τὴν Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου, μετὰ τὴ θεία λειτουργία καὶ τὴν τέλεση ἁγιασμοῦ στὸ ξωκλήσι τοῦ Προφήτη Ἠλία, στὶς ΝΑ παρυφὲς τοῦ χωριοῦ, σχηματίζεται πομπή, ὑπὸ μορφὴ λιτανείας. Παίρνουν μέρος ἀρκετοὶ Καληβρυσιῶτες, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, τὸ σήμαντρο ποὺ τὸ κρατοῦν δύο ἄντρες χτυπώντας το συνέχεια, καὶ τὸν ἱερέα. Ἔτσι, ἱεροτελεστικά, γυρίζουν ὅλο τὸ γεωργικὸ ὅριο τοῦ χωριοῦ, σταματώντας κατὰ διαστήματα σὲ προκαθορισμένα σημεῖα, τὰ ὁποῖα σηματοδοτοῦνται ἀπὸ ξωκλήσια καὶ προσκυνητάρια. Ἐκεῖ ψάλλουν τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ τὸ ἀπολυτίκιο τοῦ Ἁγίου καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ μὲ τὸν ἁγιασμὸ ἀπὸ τὴν πρωινὴ λειτουργία καὶ τοποθετεῖ σὲ κάποιο σημεῖο ἕνα κομμάτι «ὕψωμα», ἀντίδωρο ἀπὸ τὴ λειτουργία τῆς Μεγάλης Πέμπτης, τυλιγμένο προστατευτικὰ σ' ἕνα σβόλο ἄσπρου κεριοῦ.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἠλία καὶ ἀκολουθώντας ἄλλοτε ἀγροτικοὺς δρόμους καὶ ἄλλοτε μονοπάτια ἢ διόδους μέσα ἀπὸ καταπράσινα χωράφια, περνοῦν διαδοχικὰ ἀπὸ τὴ Ζωοδόχο Πηγή (Εἰκ. 1), τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνο καὶ Ἑλένη, τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο[4] —ὅπου γίνεται μικρὴ στάση γιὰ ξεκούραση—, τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο[5] (Εἰκ. 2)

---

3. Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης, Δρώμενα Θεοφανείων στὴν Καλὴ Βρύση Δράμας, ἔκδοση Κοινότητας Καλῆς Βρύσης, Ἀθήνα 1995.

Ἡ Καλὴ Βρύση (παλαιὸ ὄνομα: Γκόρνιτσα) βρίσκεται εἴκοσι τρία χιλιόμετρα δυτικὰ τῆς Δράμας, στὶς ΒΑ ὑπώρειες τοῦ Μενοικίου ὄρους, σὲ ὑψόμετρο 270 μ. Τὴ μετονομασία του (τὸ 1928) ὀφείλει τὸ χωριὸ στὰ ἄφθονα νερὰ τῆς περιοχῆς (Γ. Κ. Χατζόπουλος, Καλὴ Βρύσις. Δραμινὰ Νέα, Μάιος - Ἰούν. 1971, σ. 26).

Οἱ κάτοικοί του ἀνέρχονται σὲ 832 (ἀπογραφὴ 1991) καὶ εἶναι γηγενεῖς κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες οἰκογένειες ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὸν Πόντο, τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Πολλοὶ Καληβρυσιῶτες βρίσκονται ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ μεγάλος εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μεταναστῶν στὴ Γερμανία. Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας τὸ χωριὸ εἶχε «περὶ τὰς 120 οἰκίας τοῦ μᾶλλον πενιχροῦ χωρικοῦ τύπου, ἁπάσας εἰς χριστιανικὰς οἰκογενείας ἀνηκούσας καὶ τῇ Ἑλληνικῇ μὲν Ὀρθοδοξίᾳ προσκειμένας, ἀλλὰ πολυτρόπως πιεζομένας, ἵνα εἰς τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα προσχωρήσωσιν...». Βλ. Γ. Χατζηκυριακοῦ, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906), Θεσσαλονίκη 1962², σ. 126 (ΙΜΧΑ, ἀριθ. 58). Ἂς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι οἱ Καληβρυσιῶτες φημίζονται γιὰ τὴν φιλοξενία καὶ τὴν εὐγένειά τους, καθὼς καὶ γιὰ τὴ χαρούμενη διάθεσή τους καὶ τὴν ἀγάπη στὸ γλέντι.

Τὸ χωριὸ πρωτοεπισκέφθηκα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1964, στὸ πλαίσιο λαογραφικῆς ἐρευνάς μου στὸ νομὸ Δράμας, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸ τότε Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον. Τὸ ὑλικὸ ποὺ συγκέντρωσα τότε (μὲ καταγραφή, ἠχογράφηση, φωτογράφηση καὶ κινηματογράφηση) περιέχεται στὸ ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγωγῆς 2895 χειρόγραφό μου.

4. Στὴν τοποθεσία «Μεγάλη Τούμπα», λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Πρόκειται γιὰ γήλοφο μὲ πλούσιο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον, ὅπως δείχνουν τὰ κατάσπαρτα σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του ὀστρακα.

5. Πάνω στὰ ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ ἀφιερωμένου στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου, ὅπως ἔδειξαν

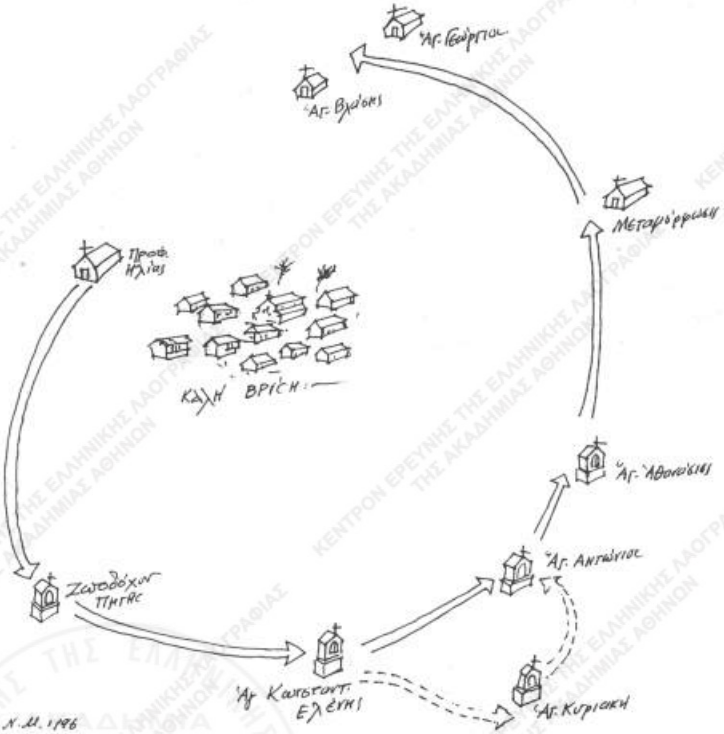

Σχηματική παράσταση τῆς πορείας πού ἀκολουθεῖ ἡ περιφορά τὴν Πέμπτη τῆς Διακαινησίμου στὴν Καλὴ Βρύση (σκαρίφημα: Ν. Κ. Μουτσόπουλος).

καὶ τὴ Μεταμόρφωση. Παλαιότερα, πρὶν ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο, πήγαιναν καὶ στὸ ξωκτγήσι τῆς Ἁγίας Κυριακῆς, ἀντίπερα τοῦ ποταμοῦ Ἀγγτη. Σήμερα ὅμως εἶναι ἀδύνατη ἡ προσπέλαση ἐκεῖ, γιατὶ ἔχει καταστραφεῖ τὸ παλιὸ προχειροφτιαγμένο ξύλινο γεφύρι.

Στὴ Μεταμόρφωση γίνεται μιὰ ἀκόμη μικρὴ στάση γιὰ ξεκούραση καὶ μετὰ ἀρχίζει τὸ τελευταῖο τμῆμα τῆς πορείας, τὸ πιὸ δύσκολο ἀλλὰ καὶ πιὸ γραφικό, μέσα ἀπὸ δύσβατα ἀνηφορικὰ μονοπάτια, κάτω ἀπὸ πανύψηλες καστανιές, δίπλα σὲ ὁρμητικὰ ρυάκια καὶ πηγές, ποὺ τὸ κελάρυσμα τοῦ νεροῦ τους συνοδεύει ἁρμονικὰ τὸ τελάιδημα τῶν πουλιῶν. Προσφέρουν ἔτσι οἱ πασχαλινὲς λιτανεῖες καὶ τὴ γραφικότητα τοῦ ἀνοιξιάτικου τοπίου, χαρίζοντας τὴν ἀπολύτρωση πρὸς τὸν ἐλεύθερο χῶρο, τὰ βουνὰ καὶ τὶς καλλιεργημένες ἐκτάσεις. Τὴν ἀνηφορικὴ πορεία διαδέχεται μικρὴ κατηφορικὴ διαδρομή, τελευταῖο τμῆμα τῆς λιτανείας.

Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ πεντάωρη πεζοπορία[6], καταλήγουν στὰ κοντινὰ μεταξύ τους ξωκλήσια τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Ἁγίου Βλασίου[7], τοὺς προστάτες τῶν κτηνοτρόφων καὶ τῶν γεωργῶν ἀντίστοιχα, σ' ἕνα ξέφωτο τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς. Ἐκεῖ βρίσκονται ἤδη καὶ πολλοὶ ἄλλοι χωριανοί, ποὺ ὑποδέχονται μὲ εὐχὲς ὅσους πῆραν μέρος στὴν περιφορά, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦν σχετικὸ τάμα τους, νὰ ἀκολουθήσουν δηλαδὴ ὅλη αὐτὴ τὴν πολύωρη τελετουργικὴ πορεία.

Ὁ ἱερέας ἐπαναλαμβάνει εὐχὲς καὶ δεήσεις, ἁγιάζει τὴν περιοχὴ καὶ τοποθετεῖ τὰ τελευταῖα ὑψώματα. Στὴ συνέχεια οἱ Καληβρυσιῶτες, ἰδιαίτερα γνωστοὶ γιὰ τὴν χαρούμενη διάθεσή τους, διασκεδάζουν μὲ τὶς γκάιντες καὶ τοὺς νταχαρέδες τοῦ χω-

---

πρόσφατες ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφές (Κατερίνα Περιστέρη, 'Ανασκαφικὴ ἔρευνα στὴν Καλὴ Βρύση Δράμας. Πρακτικὰ Β' Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχή της. Ἱστορία καὶ Πολιτισμός». Δράμα 1998, σελ. 161-163. Τὸ ἀρχαῖο αὐτὸ κτήριο θὰ ἀποτελέσει τὸν πρῶτο ὀργανωμένο ἐπισκέψιμο ἀρχαιολογικὸ χῶρο στὸ νομὸ Δράμας, μετὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν προγραμματισμένων ἐργασιῶν ἀπὸ τὴν ΙΗ' Ἐφορεία Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας (βλ. ἐφημ. «Ἠχὼ» Δράμας, 4 Μαρτίου 1996, σ. 4).

6. Βιωματικὴ ἐμπειρία ἀπὸ συμμετοχὴ στὴν περιφορὰ κατὰ τὰ ἔτη 1996, 1997 καὶ 1998.

7. Τὸ ξωκλήσι αὐτὸ χτίσθηκε, κατὰ σχετικὴ διήγηση, ὕστερα ἀπὸ θαυμαστὸ σημεῖο: *«Τὸ 1929, κατὰ τὸν Ὀκτώβριο, θὰ ἤταν ἐκεῖ ποὺ πλάγιαζα στὰ κατσίκια στὸ μαντρί εἶδα στὸν ὕπνο μου ὅτι βρέθηκα ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα ὁ Ἅγιος Βλάσης. Ὁ ἥλιος ἔδειχνε καλὰ κ' ἐψιχάλιζε κ' εἶδα τὸν ἅγιο Βλάση νὰ κάθεται στὴν ἀπουλιάνα καὶ χάθ'κε ἀπὸ κεῖ καὶ πῆρα τὸ δρόμο καὶ σ' ἐκεῖνο ποὺ στάθ'κα εἶδα ἕνα μεγάλο σταυρό. Βγῆκε ἀπ' ἐκεῖ καὶ ξαναχάθηκε καὶ βούλιαξε μετά. Μετὰ ἔκαμα μὲ μιὰ λαμαρίνα ἕνα παρεκκλησάκι. Πάαινα κάθε ἑορτὴ καὶ ἄναβα τὸ καντήλι. Μετὰ χτίσθηκε ἡ ἐκκλησία κατὰ τὸ 1958 μὲ '59. Λένε πὼς καὶ παλιὰ ὑπῆρχε ἐκκλησία, γιατὶ ἐκεῖ εἶχε πέτρινη κολώνα μακρουλὴ καὶ νιφτήρα, πού 'ναι ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά»* (ΚΛ[=Κέντρο Λαογραφίας] ἀρ. χφ. 2895, σελ. 147-48, συλλογὴ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδη, Καλὴ Βρύση 1964).

Εἰκ. 3. Εὐωχία μὲ γκάιντα καὶ νταχαρέδες.

Εἰκ. 4. Χορὸς μὲ ζουρνάδες καὶ νταούλι.

ριοῦ τους (Εἰκ. 3), ἀλλὰ καὶ μὲ ζουρνάδες καὶ νταούλια (Εἰκ. 4), ποὺ παίζουν γνώριμοί τους γύφτοι ὀργανοπαῖκτες ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τῶν Σερρῶν. Κούνιες στὰ δέντρα διασκεδάζουν τὰ παιδιά[8] (Εἰκ. 5) καὶ ἀγῶνες πάλης (Εἰκ. 6) μαζὶ μὲ ἄλλα ἀνταγωνιστικὰ παιγνίδια τέρπουν ἐνθουσιαστικὰ μικροὺς καὶ μεγάλους[9]. Χοροί, τραγούδια, φαγοπότι μὲ χαρούμενα τσουγκρίσματα πασχαλινῶν ἀβγῶν καὶ εὐχές, συνεχίζονται μέχρι τὸ σούρουπο. Τότε μεταφέρεται ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως στὸν Ἅγιο Νικόλαο, τὴν κεντρικὴ ἐκκλησία τῆς Καλῆς Βρύσης, μὲ περίτεχνο σκαλιστὸ τέμπλο[10] καὶ ὑψηλόκορμα κυπαρίσσια στὸν αὐλόγυρο, ὁρατὰ ἀπὸ μεγάλη ἀπόσταση.

Σκοπὸς τῆς ἐθιμικῆς περιφορᾶς, σύμφωνα μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς τελεστὲς τοῦ δρωμένου, εἶναι ἡ πρόκληση τῆς ζωογόνου γιὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ βροχῆς καὶ ἡ προστασία ἀπὸ τὸ χαλάζι[11], ἰδιαίτερα ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν παραγωγή, σὲ περίοδο ποὺ τὰ στάχυα ἀρχίζουν νὰ μεστώνουν[12]. Γενικότερα, ἐπιζητεῖται ἡ ἐπίτευξη πλούσιας καρποφορίας καὶ ἡ ἐξασφάλιση καλῆς ὑγείας. Πρόκειται, δηλαδή, γιὰ ἕνα εὐετηρικὸ δρώμενο τῆς ἀνοιξιάτικης περιόδου, μιὰ ἐθιμικὴ τελετουργία γιὰ καλοχρονιὰ στὴν εὐρύτερη διάστασή της, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ δεητικοὶ στίχοι, οἱ ὁποῖοι, μαζὶ μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, ἐκφωνοῦνται ἐπωδικὰ στὴ διάρκεια τῆς περιφορᾶς:

---

8. Ἡ κούνια, ἡ αἰώρα, ποὺ σήμερα ἀποτελεῖ εἶδος παιγνιδιοῦ τὴν πασχαλινὴ καὶ γενικότερα τὴν ἀνοιξιάτικη περίοδο, στὴν ἀρχαιότητα ἀποτελοῦσε λατρευτικὸ στοιχεῖο, μὲ πρωταρχικὸ χαρακτήρα τὴ γονιμότητα, γι' αὐτὸ καὶ εἶχε ἐνταχθεῖ στὴν Διονυσιακὴ γιορτὴ τῶν Ἀνθεστηρίων (Γ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔαρ αἰώρας εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου. Ἐπετηρὶς Κέντρου Λαογραφίας 22, 1969-72, σελ. 113-134).

9. Πβ. Λουκάτος, ὅ.π., σ. 133-138 («Πασχαλιάτικα λαϊκὰ ἀγωνίσματα»).

10. Γ.Κ. Χατζόπουλος, Καλὴ Βρύσις. Ἡ θρησκευτικότητα τῶν κατοίκων. Δραμινὰ Νέα, Ἰούλ. - Αὔγ. 1971, σελ. 28-29. Βλ. καὶ Ξανθὴ Σαββοπούλου-Κατσίκη, Μεταβυζαντινὲς ἐκκλησίες στὸ νομὸ Δράμας. Πρακτικὰ Ἐπιστημονικῆς Συνάντησης «Ἡ Δράμα καὶ ἡ περιοχή της - Ἱστορία καὶ Πολιτισμός», ὅ.π., σ. 267.

11. ΚΛ χφ. ἀριθ. 4520 (συλλογὴ Γ. Ν. Αἰκατερινίδη), σ. 25: *«γιὰ χαλάζι, νὰ φυλάει ὁ Θεὸς τὸ σύνορό μας»*.

12. Τὸ χαλάζι ἀποτελεῖ γενικότερη ἀπειλὴ γιὰ τὴν παραγωγὴ τῆς περιοχῆς (πβ.: «Καταστροφὴ ἀπὸ τὸ χαλάζι στὴν Καλὴ Βρύση». Ἐφημ. «Ἠχώ» Δράμας, 30 Αὐγ. 1996, σ. 3: «5.000 στρέμματα δυναμικῶν καλλιεργειῶν καταστράφηκαν ὁλοσχερῶς ἀπὸ χαλάζι, ποὺ ἔπεσε προχθὲς τὸ ἀπόγευμα στὴν περιοχὴ τῆς Καλῆς Βρύσης...»).

Ἡ ἐκλογή, ἄλλωστε, τῆς Πέμπτης γιὰ τὴν περιφορὰ δὲν φαίνεται ἄσχετη μὲ τὶς δοξασίες ποὺ δημιουργεῖ ἡ παρετυμολογικὴ σύνδεση τοῦ ὀνόματος τῆς ἡμέρας αὐτῆς μὲ τὸ ρῆμα πέφτω (Λουκάτος, ὅ.π., σ. 140: «Φυλᾶνε τὴν Πέμπτη, μὲ "εἰδωλολατρικὴ ἐλέωση", θὰ λέγαμε, τῶν ἀνέμων, ἰδιαίτερα τοῦ Βορριᾶ, γιὰ νὰ "πέφτει" καὶ νὰ μὴν τοὺς χαλάει τὶς σοδειές»).

Εἰκ. 5. Παραδοσιακὲς κούνιες τέρπουν τὰ παιδιά.

Εἰκ. 6. Πάλη παιδιῶν. Στὸ βάθος τὸ ξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Κύριε μου, Κύριε ἐλέησον,
δῶσε μας, Θεέ μου, ὑγεία καὶ χρόνια,
χρόνια πολλά.
Φύλαγε, Θεέ μου,
φύλαγε τὰ σύνορα.
Στὸ βουνὸ σκοτεινὴ ἀντάρα,
στὸν κάμπο γλυκιὰ ψιχάλα[13].

Ἀπὸ τὴν πρώτη ἤδη προσέγγιση μὲ τὸ παραπάνω δρώμενο τῆς Καλῆς Βρύσης, προβάλλουν οἱ ἀρχαιότατες καταβολές του καὶ οἱ συμβολισμοὶ τῶν ἐπιμέρους στοιχείων του. Ὅπως γίνεται φανερό, μὲ τὴν περιφορὰ σχηματίζεται ἕνας κύκλος, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος κύκλος ἱεροτελεστικὰ δημιουργούμενος, προστατεύει, σύμφωνα μὲ δημώδεις δοξασίες, καθετὶ ποὺ βρίσκεται μέσα σ' αὐτόν: ἀνθρώπους, ζῶα, παραγωγή.

Ἡ ἔννοια τοῦ κύκλου εἶναι φανερὴ καὶ στὶς λιτανεῖες ποὺ γίνονται σὲ ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου, ὅταν ἐπικρατεῖ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν παραγωγὴ ἀνομβρία:

«Κατὰ διαστήματα, ὅταν ὑπάρχει ξηρασία, φτιάχνομε λιτανεία. Τὴ μέρα τῆς λιτανείας τὰ ζῶα γενικά, ἀπὸ μικρὰ μέχρι μεγάλα, μέχρι νὰ τελειώσει ἡ θεία λειτουργία, δὲν βγαίνανε ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ βοσκή. Μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν Πέμπτη κάθε χρόνο, τὴν ἴδια μέρα. Ἀλλὰ οἱ ἄλλες λιτανεῖες δὲν ἔχει καθιερωμένη μέρα. Ἢ θὰ τύχει τὸ Μάιο μήνα, ἢ θὰ τύχει τὸν Ἰούνιο μήνα, διότι ἐδῶ καταγινόμαστε μὲ τὴ γεωργία. Τὸ Μάιο ἂν δὲν ἔχομε βροχή, δὲν ἔχει οὔτε νὰ μπορέσουμε μὲ εὐκολία νὰ φυτέψουμε καπνά, οὔτε σιτάρια νὰ γίνονται, οὔτε καμιὰ ἐσοδεία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο φτιάχνομε λιτανεία καὶ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ βρέξει γιὰ νὰ μπορέσει ὁ κόσμος ἐπιτέλους νὰ ἔχει καμιὰ ἐλπίδα ἀπὸ τὴ σοδειά... Πηγαίνομε στὴν ἐκκλησία ἐδῶ, στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Μετὰ βγαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πηγαίνομε στὸν Προφήτη Ἠλία, κάνομε ὅλη αὐτὴ τὴν περιφορά, Προφήτη Ἠλία, Ἁγία Μαρίνα, Ἅγιο Νεκτάριο. Σταματᾶμε, ψάλλουν ἐκεῖ οἱ ψαλτάδες, ὁ παπάς, παρακαλοῦμε δηλαδὴ τὸ Θεὸ νὰ βρέξει. Τριγυρνᾶμε ἐδῶ, τριγυρνᾶμε στὸ χωριό. Ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο ξεκινᾶμε, πᾶμε στὸν Προφήτη Ἠλία, ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἠλία στὴν Ἁγία Μαρίνα, μετὰ ἐρχόντας μέσα στὸ χωριὸ εἶναι ὁ Ἅγιος Νεκτάριος. Εἶναι καὶ ἄλλο μοναστηράκι, ἡ Ἁγία Ξένη, καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόμαστε πάλι στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Φτιάχνομε καὶ τώρα

13. ΚΛ χφ. ἀριθ. 4520, 5.π., σελ. 25-26.

λιτανεῖες. Πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸ Παγγαῖο φέρναμε τὴν εἰκόνα τῆς Εἰκοσιφίνισσας, τὴν Παναγιά»[14].

Κυκλικὴ περιφορὰ βρίσκομε στὴ νεοελληνικὴ ἐθιμικὴ πρακτικὴ καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις,ὅπως εἶναι τὸ ἱεροτελεστικὸ ὄργωμα γύρω ἀπὸ ἕναν οἰκισμό, ὅταν τὸν ἀπειλοῦσε λοιμός[15].

Ἡ αὐτόνομη προστατευτικὴ δύναμη τοῦ κύκλου, στὴν Καλὴ Βρύση ἐνισχύεται μὲ τὶς διαδοχικὲς δεήσεις στὰ ξωκλήσια καὶ στὰ προσκυνητάρια, τὰ ὁποῖα ὁριοθετοῦν καίρια σημεῖα. Στὸν παραδοσιακό μας πολιτισμὸ γενικότερα, μὲ ξωκλήσια καὶ προσκυνητάρια ὁ χῶρος μεταξὺ τῶν χωριῶν, ἡ ἴδια ἡ φύση, ἀποκτᾶ ὑπόσταση στὴν κοινωνικὴ καὶ κοινοτικὴ συνείδηση. Προσκυνητάρια καὶ ξωκλήσια ἐπίσης, στὶς ἄκρες τῶν δρόμων, σημαδεύουν καὶ φυλάγουν τὰ ὅρια ἑνὸς οἰκισμοῦ, χτισμένα συνήθως στὶς εἰσόδους του, στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα[16]. Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι ὅτι στὴν Καλὴ Βρύση ἡ ἐκκίνηση τῆς περιφορᾶς γίνεται ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἠλία, ὁ ὁποῖος στὴν νεοελληνικὴ δοξασιολογία θεωρεῖται «νεφοκράτορας», ἔχει πάρει τὴ θέση τοῦ «ὑετίου» Διός[17]. Στοιχεῖο, ἄλλωστε, ποὺ τονίζεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίκληση γιὰ «γλυκιὰ ψιχάλα» στὸν κάμπο. Ὁ Προφήτης Ἠλίας ἐπίσης, μαζὶ μὲ τὸν δρακοντοκτόνο Ἅγιο Γεώργιο, ἀποτελοῦν ἀκοίμητους φρουροὺς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὸ μικρὸ ἄνοιγμα ποὺ ἀφήνει ἡ περιφορὰ γύρω ἀπὸ τὸ σύνορο τοῦ χωριοῦ. Ἀξιοπρόσεχτο ἀκόμη εἶναι ὅτι τὰ ἱερά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνᾶ ἡ πομπή, εἶναι συνολικὰ ἐννέα, ἀριθμὸς μὲ ἰδιαίτερη σημασία στὴ λαογραφία, ὡς πολλαπλάσιος τοῦ τρία μὲ τὴν ἱερότητα ποὺ αὐτὸς ἔχει στὴ χριστιανικὴ λατρεία.

---

14. ΚΛ χφ. ἀριθ. 4520, ὅ.π., σ. 84-85. Λιτανεία γιὰ βροχὴ ἔγινε λίγες μέρες μετὰ τὴν παραπάνω ἀφήγηση, στὶς 18 Μαΐου 1996 (αὐτοψία). Γιὰ τὶς σχετικὲς εὐχὲς βλ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα... Σαλιβέρου... Ἀθῆναι, σελ. 399-400 (Κανὼν ἱκετήριος εἰς τὸν φιλάνθρωπον Κύριον ἐπὶ ἀνομβρίᾳ, οὗ ἡ ἀκροστοιχίς: Δίδου ὑετὸν τῇ γῇ διψώσῃ, Σῶτερ). Βλ. καὶ σελ. 402-403 (Ἀκολουθία ἐπὶ αἰχμῷ ἀνομβρίας) καὶ 403-404 (Εὐχαὶ ἐπὶ ἀνομβρίας).

Ἐδῶ μποροῦμε νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὸ ἔθιμο τῆς «περπερούνας», τὸν καθαρῶς μαγικοδεισιδαιμονικὸ τρόπο πρόκλησης βροχῆς, μὲ τὴ φυτομορφικὴ μεταμφίεση ἑνὸς παιδιοῦ, κατὰ προτίμηση ὀρφανοῦ κλπ. (βλ. Β. Πούχνερ, Λαϊκὸ θέατρο στὴν Ἑλλάδα καὶ στὰ Βαλκάνια. Συγκριτικὴ μελέτη, Ἐκδόσεις Πατάκης, Ἀθήνα 1989, σελ. 81-85. Γιὰ τὴ «Μαγεία τῆς βροχῆς» βλ. Π. Λεκατσάς. Ἡ καταγωγὴ τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν. Ἀθήνα 1951, σελ. 205-214. Γιὰ τὶς ἐθιμικὲς περιφορὲς εἰκονισμάτων βλ. καὶ G. Nikolakakis, La litanie dans le Lassithi Crete. Etudes et documents Balkaniques et Mediterraneens, 16. Paris, 1992, σελ. 42-48).

15. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Νεοελληνικὲς αἱματηρὲς θυσίες. Ἀθήνα 1979, σελ. 156-158.

16. Πρβ. Ἄλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Λαογραφικὰ Μελετήματα. «Ὀλκός», Ἀθήνα/Θεσσαλονίκη 1975, σ. 15-40 («Σημάδια τοῦ τόπου ἢ ἡ λογικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου»).

17. Ν. Γ. Πολίτης, Ὁ ἅγιος Ἠλίας. Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Α' (1920), σελ. 89-92.

Ἡ προστασία, πού παρέχουν τὰ ἱερά, ἐνισχύεται μὲ τὸ «ὕψωμα», τελετουργία πού ἀποτελεῖ τοπικὴ παραλλαγὴ γνωστοῦ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη ἐθίμου, π.χ. στὴν πλησιόχωρη περιοχὴ τῶν Σερρῶν[18].

Ξεχωριστὸ στοιχεῖο, ὅσον ἀφορᾶ τὴν Καλὴ Βρύση, εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς λατρευτικὸς ἀπὸ πολὺ παλαιὰ καὶ ὁ χῶρος, ὅπου πρόσφατα ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀπεκάλυψε ναὸ ἀφιερωμένο στὴ λατρεία τοῦ Διονύσου. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἑπόμενη καταγραφὴ/μαρτυρία τοῦ 1964: *«Στὴ Μικρὴ Τούμπα εἶναι τὸ παλάτι τοῦ Βάκχου. Ὅταν κάνομε τὴ λιτανεία μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν Πέμπτη μέρα, γιὰ νὰ βρέξει, ὅταν περνᾶμε ἀπὸ κεῖ, ὁ παπᾶς διαβάζει ἕνα-δυὸ τροπάρια καὶ οἱ γυναῖκες τραγουδᾶνε νὰ δώσει ὁ Θεὸς μιὰ γλυκιὰ βροχὴ καὶ ἀφήνουν ὕψωμα, ἀντίδωρο, καὶ ἀνάβομε καὶ κερὶ ἐκεῖ. Λένε πὼς ἐκεῖ ἦταν Ἅγιος, ἐκκλησία, μὰ ἔγινε ἀνασκαφὴ τὸ 1922 καὶ τότε εἶπαν πὼς εἶναι παλάτι τοῦ Βάκχου. Ὅμως ἐμεῖς πηγαίνομε»*[19]. Μιὰ ἀκόμα περίπτωση, πού ἀπονέμεται χριστιανικὴ λατρεία σὲ χῶρο ἀρχαίου ἱεροῦ[20].

Τὸ συγκεκριμένο θρησκευτικὸ δρώμενο τῆς Καλῆς Βρύσης περιγράφεται καὶ στιχουργικὰ μὲ μορφὴ τοπικοῦ τραγουδιοῦ, ἀπὸ τὸν Καληβρυσιώτη ἱερέα Μιχαὴλ Γιώτη. Στὸ στιχούργημα δίδεται καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ ἐθίμου:

Ἀπὸ τὸν Ἁϊ-Λιὰ
κι ἀπὸ ἐκκλησιὰ σὲ ἐκκλησιά,
μὲ σήμαντρο κι Ἀνάσταση
γυρίσαμε τὰ σύνορα.

Πέμπτη εἶν' ἀπὸ τοῦ·Πάσχα,
Πέμπτη κι ἀναστάσιμη,
εἶναι τοῦ τόπου μας γιορτή.

Ἐκάναμε εὐχή,
γιὰ νὰ καρποφορήσ' ἡ γῆ,
γιὰ νὰ βλαστήσουν τὰ σπαρτὰ
καὶ νὰ 'χουμε καλὴ σοδειά.

---

18. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Ἐαρινὰ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας ἀπὸ τὴν περιοχὴ Σερρῶν. Πρακτικὰ Α' Συμποσίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 11-20.

19. ΚΛ χφ. ἀριθ. 2895, ὅ.π., σ. 142. Πβ. παραπάνω, σημ. 4 καὶ 5.

20. Ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἶναι ὁ Παρθενώνας καὶ τὸ μεγάλο ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Μεγάλης Μητέρας, στὴν Ἔφεσο, τὰ ὁποῖα ἔγιναν τόποι λατρείας τῆς Παναγίας (Κυριακίδου, ὅ.π., σ. 18).

"ΤΟ ΤΟΠΟ ΜΑΣ ΓΙΟΡΤΗ"

ΗΧΟΣ Δ πα ΡΥΘΜΟΣ ΔΙΕΘΝΟΣ

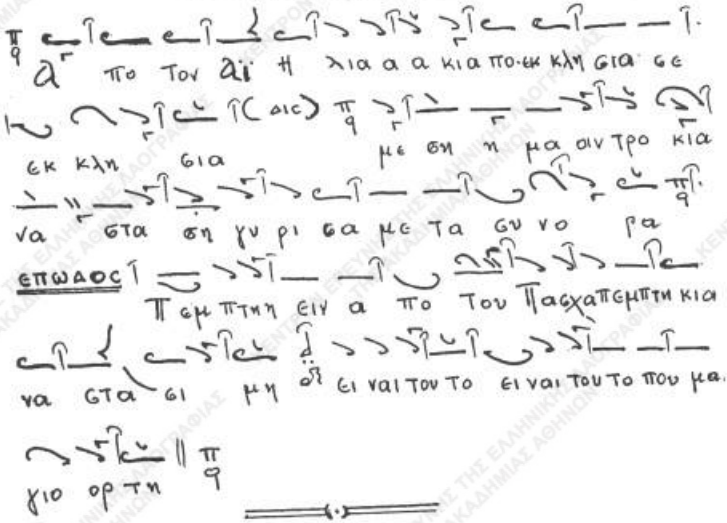

ΤΟ ΤΟΠΟ ΜΑΣ ΓΙΟΡΤΗ.

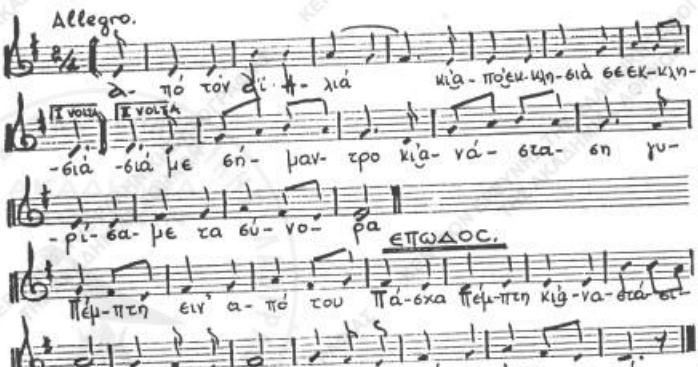

Βαδίσαμε τρανά,
λαγκάδια, κάμπους καὶ βουνά,
στὸν 'Αι-Βλάση φθάσαμε
κι ὅλοι μαζί γιορτάσαμε[21].

Ἄς σημειωθεῖ, ἐπιλογικά, ὅτι τὸ χωριὸ «κυκλώνεται» εἰδικὰ γιὰ τὸ χαλάζι καὶ μὲ τὸ ἅγιο φῶς τῆς 'Αναστάσεως. Σύμφωνα μὲ παλαιότερη (1964) μαρτυρία:

«Μόλις πεῖ τὸ Χριστὸς 'Ανέστη ὁ παπάς, τέσσερα ἄτομα παίρνουν ἀπὸ ἕνα φανάρι μὲ ἅγιο φῶς καὶ καυσόξυλα. Δυὸ πᾶνε πρὸς τὸ 'Ανθοχώρι καὶ δυὸ πρὸς τὴ μεριὰ τῆς Χαριτωμένης. 'Ανάβουν φωτιά, πᾶνε παρακάτω σὲ ἄλλο μέρος, καὶ συναντοῦνται στὸν 'Αγγίτη ποταμό. Γίνεται γιὰ νὰ μὴ μᾶς πιάνει χαλάζι. Μᾶς φυλάει ἡ φωτιὰ τῆς 'Αναστάσεως»[22].

Σήμερα (1996): *«Παίρνομε λαμπάδες καὶ κυκλώνομε τὸ σύνορό μας... Θέλει δυὸ μὲ δυόμισι ὧρες...»*[23].

Εἶναι φανερὴ στὴν παραπάνω συνήθεια ἡ πανάρχαια καὶ πάγκοινη πίστη στὴν προστευτικὴ καὶ καθαρτήρια δύναμη τῆς τελετουργικῆς πυρᾶς, ἡ ὁποία ἐπιδρᾶ εὐεργετικὰ στὴν εὐρύτερη ἔκταση ποὺ γίνεται ὁρατή[24]. 'Η δύναμη τῆς πυρᾶς στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἀφή της μὲ τὸ ἀναστάσιμο φῶς, ποὺ αὐτὸ καθαυτὸ εἶναι πηγὴ χαρᾶς καὶ ζωτικότητας[25].

---

21. Βλ. Μ. Γιώτη, Ἱερέως, Μακεδονικὰ-δημοτικὰ τραγούδια τοῦ χωριοῦ Καλῆς Βρύσης Δράμας, ὡς καὶ χριστιανικὰ ὀρθόδοξα ἄσματα. Νέα Σμύρνη, 1995. — Μουσικὴ ἐπιμέλεια Β. Παπαεμμανουήλ, Ἱερέως. Καβάλα 1995 (φωτοτυπικὴ ἔκδοση).

22. ΚΛ χφ. ἀριθ. 2895, δ.π., σελ. 142-143.

23. ΚΛ χφ. ἀριθ. 4520, δ.π., σελ. 132. 'Αποτρεπτικὸ τοῦ χαλαζιοῦ ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ ἀβγὸ τῆς Μεγάλης Πέμπτης (χφ. ἀριθ. 4520, δ.π.).

24. «Ἕνα νῆμα στερεὸ καὶ μισοκρυμμένο ἑνώνει ὅλα τὰ πυρολατρικὰ ἔθιμα ἀπὸ σήμερα ἕως σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀνυπολόγιστα μακρυνὴ καὶ πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ 'Αρχαιότητα... ὅτι ἀπὸ τὴ μεγάλη καὶ φροντισμένη ἱερὴ πυρά... θὰ πάρουμε δύναμη καὶ ὑγεία καὶ ὁ τόπος μας τὴν εὐτυχία του» (Κ. Α. Ρωμαῖος, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. 'Αρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ 11, 1944-45, σελ. 77-78). Γιὰ τὶς ἐθιμικὲς πυρὲς γενικότερα βλ. στὸν οἰκεῖο Ἄτλαντα («Περιοδικαὶ πυραί»), ὁ ὁποῖος ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ Κέντρο Λαογραφίας τὸ 1975 (ἐπιμέλεια: Στ. Δ. Ἥμελλος - Γρ. Δημητρόπουλος).

25. Γιὰ ἐθιμικὲς πυρὲς γενικότερα στὸν εὐρύτερο δραμινὸ χῶρο βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Γιορτὲς καὶ Δρώμενα στὸ νομὸ Δράμας. Δράμα 1997, σελ. 106-109 (ἔκδοση Τ.Ε.Δ.Κ.).

SUMMARY

An Easter Tradition at the Village Kalé Vryse of Drama

by George Aikaterinidis, Ph. D.

In Kalé Vryse of Macedonia, a traditional village in the area of Drama, in Northern Hellas, it is a habit each year on Thursday of the week after Easter (Diakainissemos), to carry the Icon of Resurrection in a procession around the village's outskirtis, accordiong to a specific traditional and religious ritual.

During this ritual the procession successively stops at nine country chapels and praying stands, where the priest chants and blesses the area with prayers for good health and prosperous harvest. One of these praying stands is built on top of the an (ancient) wall of Dionysus' shrine.

The procession lasts for almost four hours, making its final stop at the rural chapels of St. George and St. Vlassios, protector saints of livestock owners and farmers, respectively. This is where the entire village takes part in a joyful celebration of song and dance until the late hours of the night.

The purpose of this ritual is to create an imaginary circle around the village, the ritualistic powers of which are believed to bear protection against all evil for people, animals and produce.

This protection is especially asked for against hail, an extremely dangerous weather condition at this time of year, threatening the positive outcome of harvest. For that same purpose of protection against hail, people usually light fires on hilltops surrounding their village, as a Resurrection's Eve custom.